

OLIIY TA'LIM MUASSASALARIDA ARALASH TA'LIM METODIKASIDAN FOYDALANISH

U.Aytimbetova – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch soʻzlar: aralash taʼlim (blended learning), rotatsiya modeli, moslashuvchan, kengaytirilgan virtual modeli.

Ключевые слова: смешанное обучение, ротационная модель, гибкая, расширенная виртуальная модель.

Key words: blended learning, rotation model, flexible, extended virtual model.

Kirish. Maʼlumki, axborot texnologiyalarning shiddat bilan rivojlanib borishi, ulardan foydalanish tezligini va imkoniyatini ham oshiradi. Hozirgi vaqtda internet texnologiyalari umrimizning bir qismiga aylanib boʻldiki, ularsiz hech bir inson oʻzini internetsiz va axborot texnologiyalarisiz tasavvur qila olmaydi. Internet maballardan foydalanish oʻqitish va oʻrganish jarayonini yanada qiziqarli qilib qoʻymasdan talabalarining oʻqishga qiziqishini, motivatsiyasini oshiradi. Ularning qobiliyatlarini, iqtidori, dunyoqarashlarini hisobga olib, dars jarayonini tashkillashtirishda endi xorijiy tajribalarda sinab koʻrilayotgan “blended learning” atamasi bilan mashhur “aralash taʼlim” yaʼni anʼanaviy taʼlim shaklining onlayn taʼlim integratsiyasi asosida oʻqitish talab etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Taʼlimda masofaviy taʼlimdan kelib chiqqan elektron oʻqitish usuliga katta eʼtibor berilib, lekin bu elektron taʼlim samarali boʻlishi uchun uni boshqa taʼlim shakli yaʼni yuzma-yuz taʼlim bilan birlashtirdi. Natijada bu birlashtirish aralash taʼlim (blended learning) deb nom olgan oʻqitishning yangi metodologiyasini yaratdi. Bu oʻqitish shakli xorijiy davlatlardagi oliy taʼlim muassasalarida sinab koʻrilgan boʻlib, aralash taʼlim onlayn oʻqitish yoki yuzma-yuz oʻqitishdan koʻra samaraliroq ekanligi isbotlandi [7]. Friesenning soʻzlariga koʻra, aralash taʼlim “blended learning” atamasiga birinchi murojaatlar 1990-yillarning oxiriga toʻgʻri keladi va taʼriflari pedagogika va texnologiyalarning alohida kombinatsiyalariga qarab oʻzgarib turadi [3]. D.Nuruzzamaning fikricha, aralash taʼlim odatda “gibrid”, “Texnologiya vositasida taʼlim” yoki “aralash rejimli koʻrsatmalar” kabi turli atamalar bilan bogʻlangan [9:126]. D.Nuruzzaman oʻzining “Aralash taʼlim pedagogikasi: Qisqacha sharh” asarida, “Aralash taʼlim 1990-yillarning oxirida Butunjahon Internet ommalashganidan beri qoʻllanila boshladi. Hozirgi aralash taʼlim yuzma-yuz va texnologiya vositasida oʻqitish shakllari va amaliyotlarning kombinatsiyasi sifatida tushuniladi (...)” deb qoyid etgan [9:126]. Ushbu anʼanaviy sinf muhiti maʼruza, amaliy ishlar, jamoaviy loyihalar va boshqalar kabi elementlarni oʻz ichiga oladi va sinf sinxron muhitda oʻtkaziladi - talabalar va oʻqituvchi bir vaqtning oʻzida bir joyda boʻlishi tashkillashtiriladi [2].

Aralashtirilgan taʼlim modellari bular - rotatsiya (aylanish) modeli, moslashuvchan, La Carte va kengaytirilgan virtual modeli. Rotatsiya modeli- bu sinf oʻqituvchilari birinchi boʻlib harakat qiladigan model boʻlib, unda talabalar oʻzlashtirilgan jadval boʻyicha yoki oʻqituvchining ixtiyoriga koʻra almashadigan har qanday kurs yoki fanni oʻz ichiga oladi, eng kamida bittasi onlayn taʼlim boʻladi. Eng muhimi shundaki, vaqt belgilangan boʻlib yaʼni soat yoki oʻqituvchi aylanish vaqti kelganini eʼlon qiladi va har bir kishi kursdagi keyingi tayinlangan mashgʻulotga oʻtadi. Aylanish modelining toʻrt xil turi mavjud: stansiya aylanishi, laboratoriya aylanishi, teskari sinf va individual aylanish. Stansiya aylanishi. Bu almashtirishda, talabalar sinf kompyuterlarida dasturiy taʼminot yoki boshqa onlayn kurs ishlaridan foydalanishni oʻrganadilar. Yanada, talabalar darslarni oldindan koʻrish, yakunlash yoki qayta koʻrib chiqish, hikoyalarni oʻqish yoki kompyuterda boshqariladigan baholashlarni oʻz ichiga olgan turli xil mashqlarni bajara olishadilar. Ushbu turdagi texnologiyaga asoslangan mashqlar orqali talabalar oʻz tengdoshlari oldida qanday ishlashlari haqida tashvishlanmasdan oʻzlari mustaqil va erkin ishlash imkoniyatiga ega boʻladilar. Oʻqishning oflayn qismida talabalar modellashtirilgan va mustaqil oʻqish, ish kitobi sahifalari yoki boshqa qalam va qogʻoz vazifalar-

ni, yakka tartibda repetitorlik, kichik guruhlarda ishlash, loyihalar, oʻyinlar, flesh-kartalar kabi koʻrsatmalarni oʻqituvchidan toʻgʻridan-toʻgʻri oladilar. Qisqasi, ular uchun imkoniyatlar roʻyxati deyarli cheksizdir. Rotatsiya (aylanish) modelining ikkinchi turi bu - laboratoriya rotatsiyasi boʻlib, u stansiya aylanishiga juda oʻxshaydi. Bundan tashqari laboratoriya almashinuvi bilan talabalar oʻqitishning onlayn qismini sinfda emas, balki kompyuter laboratoriyasida bajaradilar. Rotatsiya (aylanish) modelining uchinchi turi bu - teskari sinf (flipped classroom). Bunda talabalar dars mazmunini kompyuter orqali saytdan tashqarida oʻrganadilar va dars vaqtidan passiv oʻrganishdan koʻra faollikka asoslangan oʻrganish uchun foydalanadilar. Bu model talabalarining sinfda oʻqishda faol ishtirok etishlarini taʼminlashga yordam beradi. Rotatsiya (aylanish) modelining toʻrtinchi turi bu - individual rotatsiya. Bu turida talabalar turli xil oʻrganish usullaridan oʻtadilar, lekin oʻqituvchi yoki jadval tomonidan belgilab qoʻyilgan aylanish oʻrniga u har bir talaba uchun individual ehtiyojlarga qarab moslashtiriladi. Ushbu model sozlanishi mumkin, bu talabalarga dars mashqlarini har bir bosqichida har birini bajarish oʻrniga ularga istalgan vaqtda oʻz ehtiyojlarini yaxshiroq qondiradigan usullarda ishlashga imkon beradi. Oʻqituvchilar onlayn oʻrganilgan maʼlumotlarni aniq tushunishga yoki mustahkamlashga yordam berishlari mumkin. Moslashuvchan modelda talabalar toʻliq kursni yoki mavzuni onlayn taʼlimda baʼzan oflayn faoliyatda yoʻnaltirsa boʻladi. Talabalar oʻrganish usullari orasida individual ravishda moslashtirilgan jadvali boʻyicha harakat qilib, uy vazifalaridan tashqari barcha topshiriqlarni sinfda bajaradilar. Oʻqituvchi bu modelda saytda onlayn boʻlib, boshqa katta yoki kichik guruhlarda oʻqitish, guruh loyihalari va individual oʻqitish kabi faoliyatlar orqali moslashuvchan boʻlib yuzma-yuz yordam beradi. Chunki baʼzi talabalar yuzma-yuz yordamga, boshqalari esa minimal yordamga ega boʻlishlari mumkin. La Carte modeli. Talabalar kurslarni onlayn yoki anʼanaviy sinfda tamomlaydilar. Agar ular onlayn kurslarni oʻqishni tanlasalar, ular hali ham oʻz oʻqituvchilari bilan virtual aloqada boʻlishadi. Bu model faqat onlayn yoki oflayn kurslardan iborat emas, balki talabalardan kurs ishlarining bir qismini onlayn va kurs ishlarining boshqa qismini sinfda bajarishlarini talab qiladi. Kengaytirilgan virtual model. Bu modelda talabalar sinfga kelishlari va dars jarayonida boʻlib, har bir topshiriqni bajarish uchun koʻrsatmalar olishlari kerak. Shundan soʻng, ular darsdagi topshiriqlarni tugatish uchun uylariga qaytadilar. Kurs toʻliq tugatilishidan oldin talabalar yana qoʻshimcha koʻrsatmalar olish uchun sinfga qaytib kelgan holatlar mavjud [6].

Demak, aralash taʼlimning asosiy maqsadi anʼanaviy taʼlim va onlayn taʼlim afzalliklarining birikishidir. Aralashtirilgan taʼlim oʻqituvchilar talabalarga anʼanaviy maʼruza oʻqishdan ularga yoʻnaltirilgan sinflarga oʻtish imkonini beradi. Aleksandr fikriga koʻra, yangi aloqa texnologiyalaridan foydalanish nafaqat oʻrganishga kirishni yaxshilaydi, balki oʻqituvchilarning oʻrganishga boʻlgan munosabatini ham faollashtiradi [1]. Shuningdek, talaba va oʻqituvchi, talaba va talaba, talaba va mazmun, talaba va tashqi resurslar oʻrtasidagi oʻzaro aloqani kuchaytiradi. Ushbu usul maʼlumotlarga kirish imkoniyatlarini beradi, oʻqituvchilar va talabalar uchun baholash usullarini birlashtiradi. Bundan tashqari, aralash taʼlim xarajat va vaqtni tejaydi. Unda qogʻoz va nusxa koʻchirish narxi osongina kamayadi. Barcha kurs hujjatlari, konspekt, maʼruza matnlari, topshiriqlar kabi varaq va boshqa qogʻoz, tartqatma materiallari talabalar uchun kurs veb-saytida mavjud

bo'ladi [5]. Shunday qilib, talabalar va o'qituvchilar kito-blar va turli materiallarni sotib olish o'rni internetda qidirish orqali sarf-xarajatlarni tejashlari mumkin. Bundan tashqari, talaba yoki o'qituvchi kerak bo'lishi mumkin bo'lgan istalgan vaqtda, istalgan joydan ishlash orqali vaqt unumdorligini oshiradi. Aralash ta'limning eng ko'zga ko'ringan kamchiligi uning texnik resurslarga kuchli bog'liqligidir. Ulardan foydalanish uchun bu vositalar ishonchli, ishlatish uchun qulay va yangilangan bo'lishi kerak [4]. Shu sababli, aralash ta'limni amalga oshirmoqchi bo'lgan muassasalar ta'lim sifatini oshirish uchun kompyuter, CD magnitofon, proyektor kabi asosiy texnologik qurilmalar yoki resurslarga sarmoya kiritishlari kerak, bu esa uni qo'llash samaradorligini oshiradi. Aralash ta'lim sinfini amalga oshirish o'qitish va o'quv dasturiga pedagogik yondashuvni chuqur o'zgartirishni talab qiladi, bu esa maktab rahbarlaridan (o'qituvchilar va direktorlardan) aralash ta'lim o'quv rejasi, baholash va o'qitish amaliyotiga qanday ta'sir qilishni bilishini talab qiladi [8]. Nuruzzaman ta'kidlagan yana bir kamchilik

shundan iboratki, ma'ruzaga yo'naltirilgan sinfdan talabaga yo'naltirilgan faol ta'limga o'tish ba'zi talabalar, ayniqsa, o'z ta'limi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga odatlanmagan katta yoshdagi o'quvchilar uchun tub o'zgarishlar bo'lishi mumkin [9:126]. Shu sababli aralash ta'lim sekin ritmda amalga oshirilishi kerak, bu esa ma'ruzaga yo'naltirilgan talabaga ushbu yangi usul bilan ishlashni davom ettirishga imkon beradi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, aralash ta'lim zamonaviy pedagogik model hisoblanib, an'anaviy yuzma-yuz o'qitish shakli bilan onlayn o'qitishning integratsiyasidir. Bu tizimni tashkillashtirishda bir qancha qiyinchiliklarni bartaraf etish orqali biz ta'lim sifatini yanada yaxshilanishiga imkon yaratgan bo'lamiz. Aralash ta'lim nafaqat o'qituvchilar balki o'rganuvchilarga ham keng imkoniyatlar eshigini ochib, ustoz va shogird o'rtasidagi muloqotni, o'rganuvchining o'rganishga bo'lgan qiziqishini, samaradorlikni oshirib, ularda yangi zamonaviy ko'nikmalarni egallashga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Alexander. Flexible Learning in Higher Education. Oxford: Elsevier. 2010.
2. Black G.A. Comparison of Traditional, Online and Hybrid Methods of Course Delivery. Journal of Bussiness Administration Online. 2002.
3. Friesen N. Defining Blended Learning. 2012.
4. Garrison R.D., & Kanuka H. Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education, The Internet and Higher Education. 2004.
5. Gould T. Hybrid classes: Maximizing institutional resources and student learning, Proceedings of the 2003 ASCUE Conference. Myrtle Beach, South Carolina. 2003.
6. Horn M.B. Staker H. & Christensen C.M. Blended: using disruptive innovation to improve schools. Jossey-Bass. 2015.
7. Means B., Toyama Y., Murphy R., Bakia M., & Jones K. Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies. Washington, DC: U.S. Department of Education. 2009.
8. Nabi M.A. The Effectiveness of Blended Learning on the Palestinian Seventh Graders' English Listening Skills and their Attitudes toward it. The Islamic University of Gaza. 2015.
9. Nuruzzaman D.A. The Pedagogy of Blended Learning: A Brief Review. International Journal of Education and Multidisciplinary Studies. 2016. -P.126

REZYUME. Maqolada aralash ta'lim (blended learning) tushunchasi, uning maqsadi, bugun ahamiyati ko'rib chiqilgan. Aralash ta'lim metodikasini ishlab chiqish va ular yordamida talabalarning o'rganishga qiziqishini oshirish va o'qitishda samarali natijalarga erishish yo'lida foydalanish aralash ta'lim modellari uning avzalliklari va kamchiliklari keltirilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается понятие смешанного обучения, его цель и актуальное значение. Представлены развитие методики смешанного образования и использование моделей смешанного образования для повышения интереса учащихся к обучению и достижения эффективных результатов в обучении, а также её преимущества и недостатки.

SUMMARY. The article examines the concept of blended learning, its purpose, and current importance. The development of mixed education methodology and the use of mixed education models to increase students' interest in learning and achieve effective results in teaching, as well as its advantages and disadvantages are presented.

QARAQALPAQ BAQSI – JIRAWLARININ TARIYXIY DORETIWSHILIK ONERLERI MENEN TANISTIRIW USILLARI

G.J.Axetova – *assistent oqituvshi*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: interaktiv metodlar, musiqa, jirov, baxshi, doston, qobiz, dutor.

Ключевые слова: интерактивные методы, музыка, сказители, эпос, қобыз, дутар.

Key words: interactive methods, music, storytellers, epic, kobyiz, dutar.

Búgingi kúnde bir qatar rawajlangan mámleketlerde tálim-tárbiya procesiniń jetiskenligine kepillik beriwshi zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalardı qollanıw barısında úlken tájiriye tiykarların payda etiwshi metodlar interaktiv metodlar atı menen alıp barıladı. Interaktiv metodlardıń maqseti: birgelikte islesiw kónlikpelerin rawajlandırıw; sabaqtıń barlıq qatnasıwshıları ushın qolaylı sharayat hám jaqsı tásirsheń ortalıq jaratıw; jámaátte islew hám óz pikirini bildiriw kónlikpelerin qalıplestiriw, oqıwǵa qızıǵıwshılıq hám ishki motivaciyanı oyatıw; dóretiwsilik múmkinshiliklerin ashıp beriw bolıp esaplanadı [1:195].

Bul maqalada ulıwma bilim beriw mekteplerindegi 7-klasın muzika sabaǵında «Qaraqalpaq baqsı-jırawlarınń tariyxıy dóretiwsilik ónerleri» menen tanıstırıwshi interaktiv metodlardan paydalanıw boyınsha metodikalıq kórsetpelerdi usınamız. Máselen:

Qaraqalpaq xalıq awızeki ádebiyatınıń nusqaların biziń zamanımızǵa shekem jetkergerler, aytıwshılar, jıraw, baqsı

hám qıssaxanlar bolǵan. Olar dástanlardı xalıqqa hár qıylı jıyınlarda, toy-merekelerde aytıw, oqıp beriw jolı menen taratqan.

Jıraw. Dástanlardı qobız arqalı, óz aldına nama menen aytatıwın adamlardı xalıqta «jıraw» dep ataǵan. Filologiya ilimleriniń doktorı Nájim Dáwqaraevtıń kórsetiwinshe «jıraw» - jır degen sózden shıqqan bolıp «jır belgili dástandı – epostı bildirgen». El awzınan jıynalǵan maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda, jıraw xalıqtıń turmısında baqsıdan burınlaw taraǵan hám úlken toylarda tek ǵana jıraw ayttırǵan. Dástannıń bayanlamasın dáslep qısqasha qara sóz benen tınlawshılardı túsindirgen. qosıqta waqıyanıń mazmunına qarata, quwanışlı bolsa shadı, qayǵılı bolsa qayǵılı awır nama shertilgen. Onı buzıp aytıwǵa ruxsat etilmegen. Jırawshılıq haqıyqat kásip bolǵan. Talantlı, uqıba bar adamlardan jırawǵa erip, onnan dástan, nama úyreniwshi adamlar xalıq tilinde «shákirt» dep atalǵan. Sonlıqtan da dástanlar umıtılıp joq bolıp